

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Періодичне видання

Наукові записки

Серія:

ІСТОРІЯ

Випуск 3

ТЕРНОПІЛЬ
2008

УДК 93
ББК 63
Н 34

Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І. С. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – Вип. 3. – 264 с.

Друкується за рішенням вченої ради Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка від 26 листопада 2008 р. (протокол № 11).

Головний редактор

Іван Зуляк - доктор історичних наук, професор

Редакційна колегія:

Микола Алексівець - доктор історичних наук, професор
Микола Бармак - доктор історичних наук, доцент
Лев Баженов - доктор історичних наук, професор
Петро Брицький - доктор історичних наук, професор
Олександр Добржанський - доктор історичних наук, професор
Степан Качараба - доктор історичних наук, професор
Павло Коріненко - доктор історичних наук, професор
Микола Литвин - доктор історичних наук, професор
Віктор Савенко - кандидат історичних наук, доцент
Борис Савчук - доктор історичних наук, професор
Олексій Сухий - доктор історичних наук, професор

Рецензенти:

Галина Стародубець - доктор історичних наук, професор
Оксана Гомотюк - доктор історичних наук, доцент

Літературний редактор:

Богдан Мельничук - член Національної спілки письменників України

У збірнику праць викладачів історичного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка та інших вузів України друкуються матеріали оригінальних досліджень, що охоплюють широке коло проблем історії України, української історичної біографістики, всесвітньої історії, методики викладання історії, джерелознавства й історіографії, історії культури, а також уміщено методологічні проблеми наукових досліджень, рецензії та огляди.

Для науковців, краєзнавців, викладачів, аспірантів та студентів і тих, хто цікавиться історією України та зарубіжних країн.

2002. – 752 с. 7. Алексієвєць Л. М. Польща: утвердження незалежної держави 1918–1926 рр. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. – 448 с. 8. Дейвіс Норман. Боже ігрище: історія Польщі / Пер. з англ. П. Тарашук. – К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2008. – 1080 с. 9. Тымовскій М., Кеневич Я., Хольцер Е. История Польши. – М.: Издательство "Весь мир", 2004. – 544 с. 10. Селезнєв Н. А. Образование польского буржуазно-помещичьего государства (1918–1921 гг.): Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – М., 1953. 11. Balcerak W. Powstanie państw narodowych w Europie Środkowo-Wschodniej. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1974. – 504 s. 12. Kieniewicz S. Historyk i świadomość narodowa. – Warszawa, 1982. 13. Алексієвєць Л. М. Польща: шляхом відродження державної незалежності 1918–1939. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 272 с. 14. Czubiński A. Ewolucja systemu politycznego w Polsce w latach 1914–1998. – Т. I: Odbudowanie niepodległego państwa i jego rozwój do 1945 r. – Poznań: Wydawnictwo TERRA, 2000. – 320 s. 15. Nr 11. 1925, Warszawa. – "Zakończenie" do książki R. Dmowskiego pt. "Polityka polska i odbudowanie państwa" // Powstanie II Rzeczypospolitej. Wybór dokumentów 1866–1925 / Pod red. H. Janowskiej i T. Jędruszczaka. – Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1984. – S. 737–747. 16. Jędruszczak T. Problemy odbudowy niepodległego Państwa Polskiego w 1918 roku // Polska odrodzona 1918–1939. Państwo. Społeczeństwo. Kultura / Pod. red. Jana Tomickiego. – Warszawa: Wiedza Powszechna, 1982. – S. 13–54. 17. Zamojski J. Powrót na mapę. Polski Komitet Narodowy w Paryżu 1914–1919. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1991. – 167 s.

Lesya Alexiyevets

TO THE DISCUSSION ON THE INTERNAL AND EXTERNAL FACTORS OF THE POLISH STATEHOOD RENEWAL IN 1918.

The paper analyses the internal and external factors of the Rich Pospolyta formation as well as the views on the problem under investigation.

УДК 94 (438)

Олександр Шама

ДО ПИТАННЯ ПРО СПРИЙНЯТТЯ ПРОЦЕСУ ТВОРЕННЯ ІІ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ ОКРЕМИМИ ПОЛІТИЧНИМИ СИЛАМИ УКРАЇНИ І РОСІЇ

Проаналізовано свідчення представників різних політичних сил України і Росії про сприйняття ними процесу творення ІІ Речі Посполитої. Показано, що дії польських "партнерів" стосовно "червоної" і "білої" Росії, УНР і ЗУНР часто були неочікуваними і непередбачуваними.

Коли читаєш матеріали, що стосуються історії утворення ІІ Речі Посполитої, впадає в очі обурення тих, які тією або іншою мірою вступали у відносини з поляками, "лицемірством" і "підступністю" цих останніх. Для прикладу можна навести свідчення представників деяких політичних сил України і Росії того часу.

Один з головних керівників білогвардійщини А. І. Денікін відзначив: "Ставлячись особисто з цілковитим співчуттям до відродження польської держави, я не вважав неминучі труднощі російсько-польських відносин неподоланими. І, в усякому разі, був твердо переконаний, що найближчі шляхи наші зв'язані нерозривно, оскільки доля і Польщі, і Росії перебуває в явній і фатальній залежності від тривкості радянської влади" [1, с. 96]. Щиро вважаючи, що фактор

наявності спільного смертельного ворога робить поляків та білогвардійців, так би мовити, безумовними союзниками, "збройні сили Півдня Росії" в кінці 1918 р. – на початку 1919 р. "у вищому ступені доброзичливо" ставилися до місцевих поляків щодо захисту інтересів польських громадян, їхньої реєвакації, мобілізації до польської армії, формування і забезпечення польських підрозділів. "Я переконаний, – внаголосив генерал, – що поляки, які покинули в 1918–1919 роках територію півдня, забрали зі собою непоганий спогад про край, що дав їм притулок." [1, с. 97].

У вересні 1919 р. до А. Денікіна в Таганрог прибула польська військово-економічна місія. На бенкеті, який влаштували білогвардійці, головнокомандувач "збройних сил Півдня Росії" виголосив тост "за відродження Польщі і за наш майбутній кровний союз". Реакція "союзників" була настільки зневажливою, що він був вимушений визнати: "Ніколи ще не доводилося мені до такої міри жалкувати про сказані слова" [1, с. 97]. Більше того, через кілька днів "начальник штабу місії" майор Пшездецький відверто виклав позицію польського уряду під орудою Пілсудського і Падеревського: "Нам не слід уговорюватися через страх перед більшовиками. Більшовиків ми не боїмося. Сильнішої армії, ніж наша, ніхто тепер не має. Ми можемо рухатися вперед цілком самостійно. Назад ми не підемо. Ми дійшли до (свого – О. Ш.) кордону, тепер підходимо до меж російської землі й можемо допомогти вам. Але ми бажаємо знати відразу, що нам заплатять за нашу кров, яку нам доведеться пролити за вас." [1, с. 98]. У подальших переговорах з'ясувалося, що єдина "плата", яку вимагали поляки, – це українські землі до Одеси і Києва. На це А. Денікін, зрозуміло, не міг погодитися [1, с. 100–101] і продовжував наполягати на "крайній необхідності" в обопільних інтересах негайного наступу східної польської армії до лінії верхнього Дніпра" [1, с. 99]. Та все ж таки поляки, дозволивши перекинути зі Західного на Південний фронт Радянської республіки 43 тис. багнетів і шабель, спокійно спостерігали за тим, як Червона армія громить Білу. Цього А. Денікін так і не зміг зрозуміти й, пишучи свої мемуари, визнав: "Взагалі, події і настрої тодішньої Польщі нам були мало знайомі" [1, с. 96].

Саме в час агонії Добровольчої армії (січень 1920 р.) "Головний отаман" Армії УНР С. Петлюра написав до "начальника польського панства" Ю. Пілсудського "Меморандум", в якому нагадав про те, що це він (Петлюра – О. Ш.), "не бажаючи допустити ворога України – добровольчу армію під проводом генерала Денікіна – до окупування як Кам'янця, так і інших міст на Поділлі" мав честь звернутися до пана Начальника Панства з проханням зарядити заняття опускаємих українським військом місцевостей польськими військами". Обґрунтував це своє рішення голова Директорії, по-перше, тим, що в УНР і Польщі є спільний ворог – Добровольча російська армія, котра має на меті відновлення "єдиної, неділимої Росії" в її довоєнних межах, по-друге, "співділанням на ґрунті політичному і економічно-господарському між суміжними українським і польським народами", по-третє, тим, що він чув, що "в Високій особі Пана Начальника Панства, в Польському Уряді і кращих представниках польського народу – Українська держава, український нарід і Український Уряд мають щирих прихильників самостійної, незалежної і дужої України". У зв'язку з цим "Український Уряд не мав сумніву в тому що, вступаючи на територію України по запроханню, польські військові відділи і влада вступають, як заприязнені союзники, вступають не з метою окупації і використання тимчасового неладу в шерегах оборонців України, а з метою дати українському військові і народові позбутися наслідків анархії, кинутої в їх шерехи зрадою генерала Тарнавського". С. Петлюра і його уряд настільки довіряли "лицарській Польщі" [2, с. 198], що навіть не "знаходили потрібним детально і скрупульозно умовлятися з Польським Урядом відносно того, які стосунки мають бути між українською цивільною владою і владою польською" [2, с. 195–196].

І от після всього цього, обурювався С. Петлюра, уряд і військо УНР зазнали від "агентів польської влади" тільки "гострого відношення і поневірянь", чим були "натурально здивовані" [2, с. 197]. Зокрема, військові частини й уряди були інтерновані, а "скарбові гроші, телеграфні, телефонні апарати, авта, приладдя й часті до авт, канцелярські пишучі машини й інше" – "одбиралось" [2, с. 198]. Далі "агенти польської влади на Поділлі", зазначено в "Меморандумі", взялися до "погвалтування самостійності і незалежності України", а саме: "скасували українські уряди", "позбавили урядовців законних службових прав", "обернули Український Університет і урядову школу юнкерів" в "приватні інституції" [2, с. 199]. На всі протести урядовців УНР, наголосив С. Петлюра, "польські власті відповідали, що їм рішуче нічого не відомо про заприязне-

ність між Україною й Польщею і вони не мають жадних вказівок на те, як ставитися до українських військових і цивільних урядовців, а тому і ставляться так, як вважають за потрібне" [2, с. 196–197].

Обманувся в поляках також "творець Радянської держави" В. І. Ленін. Як свідчила знана німецька комуністка К. Цеткін, в одній зі своїх розмов із Леніним, що відбулася після укладення Ризького миру 1921 р., "вождь світового пролетаріату" сказав наступне: ". Отже, сталося те, що, можливо, мало статися. Поляки бачили в червоноармійцях не братів і визволителів, а ворогів. Поляки міркували і діяли не як належить соціалістам і революціонерам, а як націоналісти і імперіалісти. Та революція, на яку ми розраховували в Польщі, не відбулася. Робітники і селяни, обмануті Пілсудським і Дашиньським, повстали, захищаючи свого класового ворога, дозволивши, щоб наші доблесні воїни з Червоної Армії помирили з голоду, загнані в пастки, побиті до смерті". Коли він так говорив, пише К. Цеткін, "на його обличчі відобразалося невимовне страждання" [цит. за: 3].

Навіть галицькі українці, котрі, здавалось би, мали знати поляків як ніхто і глибоко їх розуміти – і ті не раз відчували себе обманутими в своїх сподіваннях. Так, провідна українська галицька газета "Діло" у вересні 1922 р. зі здивуванням і обуренням писала, що польський уряд і не збирався виконувати взятих перед Лігою Націй зобов'язань "шанувати національні і віросповідні права національних меншостей", а почав реалізувати державну політику "Польща для поляків" [4, с. 32].

Один із відомих діячів ЗУНР І. Макух не дивився на поляків як на цілість, а розрізняв їх згідно з класовим підходом: "Польських селян, ремісників та робітників я трактував нарівні з українськими, але польську шляхту я думав відділити від польського населення, а навіть її зовсім виселити з нашого краю" [5, с. 225]. Трохи згодом він закидав полякам: "Франція подарувала для Польщі цілу армію Галлера, яка замість йти бити більшовиків, вдарила на нашу армію. Вона цим вирішила пролом нашого фронту і змусила нас перейти за Збруч" [5, с. 203]. Обурювало його й те, як поляки відрекомендовують українців іноземцям: французький офіцер переказав йому слова "якогось польського генерала", що, мовляв, їхати до Станіслава не варто, бо "українці – це дикий народ, який ще живе в шатрах і вбиває всіх чужинців. Станіслав – це ніяке не місто, в ньому нема домів, а тільки буди" [5, с. 217]. Нарешті, І. Макух заявив, незважаючи на те, що частини Армії УНР "перші відбили більшовиків у вирішальному місці, під Замостем", "Польща зрадила Українську Народну Республіку і, всупереч договорі з квітня 1920 р., признала решту України більшовикам, забравши для себе Підляшшя, Холмщину, Полісся, значну частину Волині." [5, с. 246, 247].

Осмисливши тодішні події, І. Макух із здивуванням і навіть захопленням відзначив "політичну спритність" поляків, їх уміння прораховувати різні можливості. Аналізуючи розклад політичних сил поляків, він виділив два "протилежних табори": один (із центром у Кракові, на чолі з Ю. Пілсудським) "стояв при центральних державах", другий (зі штабом в Парижі, під орудою Р. Дмовського) – "проповідував" орієнтацію поляків на Росію, а потім – на Францію й Англію. Здавалось би, це відображає фатальний розкол суспільства, однак, робить висновок І. Макух, у випадку поляків це правило не діє: "Звичайні поляки рахували, що той один з комітетів буде переможцем, сторона якого виграє війну. Виграє Антанта, то паризький комітет буде в праві, а краківський буде зрадником польської справи. Виграють центральні держави війну, то краківський комітет буде горою, а паризький буде зрадником" [5, с. 159–160].

Таким чином, виникає враження, що ті, хто вступав у відносини з поляками в часи утвердження ними своєї держави, або, подібно до А. Денікіна, "не були ознайомлені з їхніми настроями", або зовсім не розуміли їх, перебуваючи в полоні ілюзій, а тому діючи згідно з логікою, яку поляки не визнавали.

Перша ілюзія – що наявність спільного ворога робить поляків безумовними союзниками. Як бачимо, і А. Денікін, і С. Петлюра, і ЗУНР тут жорстоко прорахувалися. Польський уряд не тільки нехтував домовленостями і укладав за спинами своїх "союзників" зрадницькі угоди, а й "безпardonно" посилав війська, призначені для боротьби з більшовиками, для розв'язання своїх "вузькополітичних" проблем.

Друга ілюзія – "шляхетський" ("лицарський") національний характер поляків. А. Денікін сподівався на "вдячність" поляків за "лицарське з ними поводження" і очікував від них, що, як "шляхтичі", вони на бенкеті, виголошуючи тости, "від серця" побрататься з білогвардійцями і

віддадуть свої життя за "єдину і неділиму". А "віроломні" поляки хотіли тільки "плати за пролиту кров" у вигляді "Польщі від моря до моря" і навіть сприяли загибелі "дворянської армії". Також С. Петлюра був настільки засліплений образом "польського лицарства", що навіть не вважав зайвим укладати з ними нормальні договори і обурюється, що з петлюрівцями поляки вчиняють "як вважають за потрібне" – тобто як із "бидлом". Це його нічому не навчило, і він послав своє військо гинути за Польську державу, а потім знову дивувався, що "поляки зрадили УНР". Нарешті, І. Макух не міг зрозуміти, як це "шляхетний поляк" (генерал!) безсовісно (позаочі!) оббрихує українців у очах "європейця" і називає їх "диким народом".

Третя ілюзія – класова солідарність трудящих-поляків і трудящих-неполяків. Тут, як бачимо, прорахувались однаково і Радянська Росія, і ЗУНР. В. І. Ленін сподівався на те, що польські робітники і селяни з хлібом–сіллю зустрінуть "доблесних воїнів" Будьонного і Тухачевського, а вони, обмануті Пілсудським і Дашинським (соціалістами, між іншим) не тільки зупинили Червону армію, а й прирекли "своїх братів по класу", котрі потрапили в полон, на мученицьку смерть від поранень, голоду і знущань. Також І. Макух, бачачи в польських селянах, ремісниках і робітниках "рівню українцям", прикро розчарований у тому, що вони разом із шляхтою громлять війська ЗУНР, а в "демократичній" II Речі Посполитій ставляться до українців, як до "бидла".

Свідчення В. Леніна та І. Макуха (досвідчених політиків) спростовують ще одну ілюзію: виявилось, що класовий підхід до аналізу польського суспільства не дає позитивних результатів, тому що ні класові відмінності, ні політичні суперечності в кінцевому рахунку не перешкодили полякам домогтися своєї основної мети – утворення власної держави.

Із позицій сьогодення всі ці особливості "польського державотворення" добре вивчені й цілком зрозумілі. Так, неможливість погодження з росіянами (байдуже, "червоними" чи "білими") випливає з "месіанізму", згідно відповідно до якого поляки розглядали себе в "подвійній місії", як окреслив ще на початку 1830-х рр. А. Міцкевич, "укріпленого табору Європи проти Росії" і "цивілізаційної школи Азії": "Поляки прийняли свою подвійну місію і залишились їй вірні, їх історія – це безперервний ряд зусиль, спрямованих на те, щоб спочатку переламати силу сарацинів і татар, які були росіянами середніх віків, а потім силу московських деспотів, спадкоємців агресивної політики халіфату і ханства" [6, с. 380–381]. До цього додалося виховане протягом XIX ст. ледь чи не "фізіологічне" презирство поляків до росіян як "істот нижчого сорту". Ось, наприклад, яким згадував "начальник" Ю. Пілсудський себе в юності: "Всі свої мрії зосереджувалися тоді навколо повстання і збройної боротьби з москалями, яких я ненавидів із усього серця, вважаючи кожного з них негідником і злодієм. Це останнє, зрештою, було цілком слушним" [7, с. 7].

Третьою складовою "месіанізму" стала концепція "великодержавної Польщі в межах 1772 року". Наприклад, комісар іноземних справ Г. Чічерін на початку лютого 1920 р. доповідав В. Леніну: "Французьке радіо з Варшави говорить про те, що Польський уряд збирається вимагати від нас незалежності України, Білорусії, Литви і Латвії. З усього видно, що Польша збирається поставити великодержавні вимоги й оточити себе кільцем васальних держав. Або ми повинні відмовитися від України, або в результаті боротьби за Україну поляки підуть на Москву" [Цит. за: 8]. Ця остання складова виділилась в окрему ідеологічну течію – "прометеїзм". "Головна мета цього напрямку, – відзначила Т. Симонова, – поділ Радянської Росії, пізніше – СРСР, за національними швами, зведення території Росії до території XVI ст., а також розширення сфери політичного і економічного впливу Польщі на сході шляхом утворення федерації в складі Фінляндії, Балтійських держав, Білорусії, України, Кримської і козацької держав, союзу держав Кавказу" [8].

"Месіанізм" і "прометеїзм" був основою й для ставлення II Речі Посполитої до українців [9, с. 334], щоправда, зі суттєвим "доповненням" у вигляді "політики кресової". Саме поняття "креси", як твердить Я. Кольбушевський, утверджувалося в польській суспільно-політичній думці протягом другої половини XIX ст., і найважливішою в ньому була "ідея нерозривної єдності" литовсько-руських "українних" земель із Річчю Посполитою [10, с. 41]. Згодом ідеологема "кресів" стала невід'ємною складовою політичної програми націоналістів, котрі, як зазначила М. Топольська, трактували її в сенсі колонізації й асиміляції "автохтонного населення" [11]. Незважаючи на наявність у польському панівному класі альтернативних поглядів на розвиток II Речі Посполитої [12; 13, с. 237], а також її зовнішньо-демократичну форму, саме націоналісти-

чна доктрина в цілому визначила ставлення поляків до національних меншин. "Польща стала унітарною державою, – відзначила Л. Мілякова, – що послідовно відмовляла своїм національним меншостям у праві на територіальну і культурну автономію" [14].

Тепер щодо особливостей польського соціалістичного руху. Ю. Пілсудський визнав: "Я назвав себе соціалістом в 1884 р. Кажу – назвав, тому що це зовсім не означало набуття мною незламних і усталених переконань про істинність соціалістичної ідеї" [7, с. 5]. Якщо спочатку для нього соціалізм був "модю", то згодом набув виразно націоналістичного забарвлення і був повністю підпорядкований ідеї утворення незалежної держави. Ось як польський автор охарактеризував погляди якогось Т. Катенбаха – "типового польського соціаліста": "Як і багатьох інших, його шлях до незалежності розпочався в організаціях, що мали виразне соціалістичне походження, однак його соціалізм був, як він сам пише, "в стилі Жеромського". Жеромського турбувала тільки справа польського робітника. Катенбах любив "Червоний Прапор" або "На барикади, люду робочий", оскільки це були пісні, що співали польські робітники, яких він бачив у колонах, які виступали проти російських окупантів. Доля робітників інших країн була йому цілковито чужа: "Особливо я не міг змусити себе відчувати симпатію до робітника німецького або російського" [15]. Схожу думку висловлюють і сучасні польські історики: "Рано оформлена польська національна ідентичність зберігала привабливість для людей найрізноманітнішого походження, які прагнули до просування по соціальних сходах, і забезпечувала продовження асиміляційних процесів аж до минулого століття. Однак одночасно з цим "польськість" почали дедалі чіткіше сприймати як загрозу для українців, білорусів, литовців і євреїв, що мало наслідком посилення їхніх національних почуттів і наростання конфліктних ситуацій" [17, с. 15–16].

Усе це, як випливає із свідчень А. Денікіна, С. Петлюри, В. Леніна та І. Макуха, виявилось для них цілковито неочікуваним. Пояснень цього можна навести кілька. По-перше, всі вони керувались у своїй "польській політиці" не реальними знаннями, а власними уявленнями про поляків та їхні наміри. По-друге, не слід відкидати й того зовнішнього "блиску і витонченості", яким польську культуру уявляли зовнішні спостерігачі. Ю. Пілсудський відверто говорив про те, що культура служить "для прикриття наготи суспільних факторів" [7, с. 13], а отже, її також слід використовувати для реалізації політичних цілей. По-третє, польський соціалістичний рух доволі рано був підпорядкований цілком націоналістичній політиці, тому класово-інтернаціоналістичні постулати для аналізу умонастроїв польського суспільства не тільки не надавались, а й перешкоджали більш-менш адекватному у їх зрозумінню.

Звичайно, характеризуючи процес становлення II Речі Посполитої, слід згадати і про ті сили, для яких політика молодшої держави була зрозумілою від самого початку – це правлячі кола Франції, Великобританії і США. Як показали Ю. Дьяков і Т. Бушуєва, саме держави-переможці наділили Польщу особливою, ключовою функцією і спонукали її перетворення в "опорний пункт як французької, так і англосаксонської системи Версаль", що мав не тільки "сторожити" Німеччину на сході, а й "перешкоджати прориву Радянської Росії в Центральну Європу" [16, с. 32].

Підсумовуючи, слід ствердити, що успіх у процесі утворення II Речі Посполитої, крім інших факторів, був зумовлений і тим, що польське суспільство виробило цілковито новий підхід до політичних відносин, базований на підпорядкуванні всіх суспільно-політичних сил вищій меті – утворенню національної держави, який виявився цілковито неочікуваним для сусідніх народів.

Список використаних джерел

1. Деникин А. И. Поход на Москву ("Очерки русской смуты"). – К.: Воениздат, 1990. – 288 с.
2. Петлюра С. В. Меморандум до Юзефа Пілсудського: Статті / Упоряд. та авт. передм. О. Климчук. – К.: Дніпро, 1993. – С. 194–205.
3. Nowak J. R. Jak uratowaliśmy Europę // http://www.polonica.net/jak_uratowalismy_Europe.htm
4. Шумський І. Молодіжний рух у Західній Україні (1920–1939). – Тернопіль, 2002. – 184 с.
5. Макух І. На народній службі: Спогади. – К.: Основні цінності, 2001. – 572 с.
6. Mickiewicz A. [Grabież bibliotek] // *Dzieła wszystkie*. – Warszawa, 1936. – Т. 7. – 535 s.
7. Józef Piłsudski o sobie. Z pism, rozkazów i przemówień komendanta / Zebra. i wyd. Z. Zygmuntowicz. – Warszawa–Lwów: Panteon Polski, 1929. – 128 s. // Reprint z oryginału. – Warszawa: Omnipress, 1989.
8. Симонова Т. М. "Прометеизм" во внешней политике Польши. 1919–1924 гг. // Новая и Новейшая история. –

2002. – № 4 // <http://vivovoco.rsl.ru/vv/journal/newshist/poland.htm> 9. Историография истории Украинской ССР / Ред. колл. И. С. Хмель (отв. ред.), Н. Н. Варварцев, А. В. Лихолат и др. – Киев: Наукова думка, 1986. – 555 с. 10. Kolbuszewski J. Kresy. — Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 1997. — 256 s. 11. Topolska M. B. Kresy – pomiędzy faktami a legendą // Białoruskie Zeszyty Historyczne, Białoruskie Towarzystwo Historyczne, Białoruś // KAMUNIKAT. org 12. Репринцев В. Украина в польских внешнеполитических доктринах // Украинская государственность в XX веке (Историко–политологический анализ) / Рук. авт. колл. А. Дергачёв – Киев: Політична думка, 1996 // <http://litopys.org.ua/ukrxxr/a08.htm> 13. Кухта Б. Л. З історії української політичної думки. – К.: Генеза, 1994. – 368 с. 14. Милякова Л. Б. Разработка концепций моноэтнического государства в Польше (1918–1947 гг.) // Саратовский государственный университет. Славянский сборник (вып. 6) // http://www.sgu.ru/faculties/historical/sc.publication/vseob.hist./slavyanskiy_sbornik/milyakova.php 15. Roman Maciej. Tadeusz Katelbach – typowy przedstawiciel swojego pokolenia // Prawica polska. Pismo społeczno–polityczne. – № 18 // http://www.prawicapolska.pl/pp/18/pp18_07b.shtml 16. Дьяков Ю. Л., Бушуева Т. С. Фашистский меч ковался в СССР: Красная Армия и рейхсвер. Тайное сотрудничество. 1922–1933. Неизвестные документы. – М., 1992. 17. Тымовский М., Кеневич Я. Хольцер Е. История Польши / Пер. с польск. – М.: Весь Мир, 2004. – 544 с.

Alexander Shama

TO THE QUESTION ON PERCEPTION OF PROCESS OF CREATION OF II POLISH REPUBLIC DIFFERENT POLITICAL FORCES OF UKRAINE AND RUSSIA

Certificates of representatives of different political forces of Ukraine and Russia on perception by them of process of creation of II Polish Republic are analyzed. It is shown, that for "red" and "white" Russia, UNR and ZUNR actions of Polish "partners" frequently were unexpected and unforeseen.

УДК 351.853 + 94 (477.8)

Наталія Заставецька

ПАМ'ЯТКООХОРОННИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛЬСЬКИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ І ТОВАРИСТВ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (1920–1930-ТІ РР.)

Проаналізовано діяльність польських громадських організацій і товариств у сфері збереження пам'яток історії та культури краю в міжвоєнний період.

Історико-культурна спадщина – один із основних чинників самовизначення нації, тому питання, пов'язані з її збереженням, нерідко є засобом впливу на суспільну свідомість із боку конкретних осіб, політичних сил і навіть держави. Закономірно, що дослідження історичного зрізу пам'яткоохоронної проблематики вирізняються значною актуальністю.

Із урахуванням характеру становища західноукраїнських земель у міжвоєнний період привертає увагу діяльність на так званих "східних окраїнах" польських громадських організацій і товариств, зокрема у сфері збереження пам'яток історії та культури. Науковий доробок дослідників із даної теми незначний. Серед основних – публікації польських істориків Є. Капвона [16], С. Османа [22] А. Яновського [15] та вітчизняних – Н. Кінд-Войток [1–2], В. Парація [6], О. Петровського [7–8] й ін. При цьому розстановка акцентів у роботах учених зміщена на окремі аспекти проблеми, як от діяльність Подільського товариства туристично-краєзнавчого у Те-